

DOI: 10.22559/folklor.881

folklor/edebiyat, cilt:25, sayı:99, 2019/3

Ankara ve Konya'da Yaşayan Nogay Türklerinde Şınlar Üzerine Bir Araştırma

A Research on Şıns in Nogay Turks Living in
Ankara and Konya

Muhittin Çelik*
Süleyman Hilmi Kızıldağ**

Öz

Araştırmamıza konu olan Nogay Türkleri, ata yurtlarının Kafkasya olduğu bilinen ve 19. yüzyılın ortalarında Rusların çeşitli baskıları neticesinde Ankara ve Konya'ya göç eden bir Türk topluluğudur. Nogaylar konuştukları Nogay Türkçesiyle, çoğunluğu sözlü olmak üzere, birçok edebi ürün meydana getirmişlerdir. Bu edebi ürünlerin biri de kendine özgü özellikleriyle yüzyıllardır bir gelenek içinde gelişerek günümüze kadar gelmiş olan şınlardır. Bu çalışmada öncelikle şın ve şın-şı sözcüğünün etimolojisi incelenmiştir. Bu sözcüklerin diğer Türk lehçelerindeki telaffuzları ve anlam karşılıkları araştırılmıştır. Nogay sözlü edebiyatında karşılıklı beyitler söylemeye dayalı bir nazım şekli olan şınlar ve şınşılık *geleliği* hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra şın söyleyen kişiler olan şınşınların özelliklerine dair bilgiler sunulmuştur. Ayrıca şınların şekilsel özellikleri ve söylenme amaçları hakkında da bilgiler sunulmuştur. Bu bilgiler Nogay köylerinden yapılan derlemelerden örnekler verilerek desteklenmiştir. Dünyada Nogay Türkçesini konuşan insan sayısının gittikçe azaldığını göz önünde bulundurduğumuzda yapılan bu

* Dr. öğretim üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
muhittin.celik@inonu.edu.tr

** Doktora öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, shkizildag@gmail.com

derlemelerin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Çalışmamız, Nogay Türkçesinin unutulmamasına yardımcı olmak ve zengin sözlü edebi ürünlerinin tanıtılmasını sağlamak amacıyla atılan bir adımdır.

Anahtar sözcükler: *Nogay Türkleri, Nogay Türkçesi, şın, şınşı*

Abstract

Nogay Turks, the subject of our research, is a Turkish community known as the ancestral homeland known to the Caucasus and migrating to Ankara and Konya in the mid-19th century under the various pressure of Russians. The Nogays brought many literary items to the square with the Nogay Turkish talk they talked about, mostly verbal. One of these literary products is şıns, which have grown up in a tradition with their own characteristics and come up to daylight. In this study, the etymology of the word şın and şınşı has been examined. Pronouns and meanings of these words in other Turkish dialects were investigated. We have given information on Nogay's oral literature şıns and tradition of şıns, which is a form of verse based on mutual couplets. Then, the information about the characteristics of the şınşı's is presented. In addition, information has been provided about the characteristic features of the şıns and the purposes of being told. This information has been supported by giving examples from compilations made by Nogay villagers. Considering that the number of people speaking Nogay in the world is decreasing, we think that these compilations are important. Our work is a step in order to help Nogay Turkish not to be forgotten and to promote the introduction of rich verbal literary products.

Keywords: *Nogay Turks, Nogay Turkish, şın, şınşı*

Giriş

Tarihi süreç içerisinde Türk dilinin geniş bir alana yayılması çeşitli lehçelere ayrılmasına neden olmuştur. Bu lehçelerden biri olan Nogay Türkçesi, bir Türk topluluğu olan Nogay Türkleri tarafından konuşulmakta ve bu lehçeyle edebi ürünler meydana getirilmektedir.

Nogay Türkleri şu an dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan ancak nüfus açısından sayıları önemli derecede azalmış olan bir Türk topluluğudur. Ata yurtları Kafkasya olan Nogay Türkleri Türkiye'ye 1860'lı yıllarda göç etmeye başlamıştır. Türkiye'ye göç eden Nogaylar üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar çoğunlukla tarihi ve lengüistik çalışmalardır. Bir milletin bütünüyle incelenebilmesi için o milletin edebi ürünlerinin de derlenmesi ve bu derlemelerin üzerinde çalışılması gerekmektedir.

Sıqaliyev'e göre Nogay Türkleri edebi ürünler içerisinde manzum eserleri, mensur eserlerden daha değerli saymışlardır (1975'ten aktaran Akbaba, 2009: 28). Manzum ürünler ise Rusların Nogaylar üzerindeki kendi yazı dilleriyle eser meydana getirmeme yönündeki baskıları yüzünden yalnızca sözlü edebi gelenek içinde gelişebilmiştir. Nesilden nesle aktararak can bulan sözlü edebi ürünler aslında suya işlenmiş birer sanat eserleridir. Bu ürünleri ebru sanatı inceliğinde yapılacak çalışmalarla yazıya aktarmaz isek zamanın dalgalarında kaybolup hafızalardan silinebilirler.

Bu çalışmada, öncelikle şın ve şınşı sözcüğünün etimolojisi hakkında bilgi verip Nogay sözlü edebiyatında karşılıklı beyitler söylemeye dayalı bir nazım şekli olan şınları ve şınşılık *geleneğini* incelemeye çalışacağız. Ayrıca şınların şekilsel özellikleri ve söylenme amaçları hakkında Nogay köylerinden yaptığımız derlemelerden örnekler vererek bilgiler vermeye çalışacağız. Örneklerin, aynı satırda sağ tarafına Türkiye Türkçesine aktarımını vereceğiz.

I. Şın ve Şınşı kelimesinin etimolojisi

Nogay Türklerinde şın nazım türünü söyleyen kişilere halk arasında şınşı denir. Günümüzde şınşı sözcüğünün Tatar, Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen Türkçesi gibi Türk lehçelerinde sınıç, çınç gibi farklı telaffuzları olmakla beraber, şınşı sözcüğü bu lehçelerde de varlığını sürdürmektedir. Sözcük, şın isim köküne Nogay Türkçesinde isimden isim yapım eki olan ve isimlere meslek olma hüviyeti kazandırabilen -şı ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Ayrıca şın isim köküne, isimden fiil yapım eki olan -la ekinin getirilmesiyle de icra edilen iş anlamında kullanılmaktadır. Türk lehçeleri arasında kelime başlarındaki s/ş/ç seslerinde telaffuz farklılıkları olabilmektedir. Bu ses özelliklerini dikkate alarak araştırmamızı yaptık. Buna göre:

Runik harfli eski Türkçe metinlerinde birçok yerde geçen sı-, sın- sözcükleri “kır-, kırıl-“ anlamlarında kullanılmaktadır. Tariat ve Karı Çor Tegin (Xi’an) yazıtlarında geçen *sın* sözcüğünü ise Clauson, iki farklı maddede ele almıştır. Clauson, sözcüğün ilk maddesinde sözcüğe “vücudun azaları” ve “boy bos” anlamlarını vermiştir. Sözcüğün ikinci maddesinde sözcüğe “mezar” anlamını vermiş ve bu sözcüğün Çince’den gelmiş olabileceğini belirtmiştir (Clauson, 1972: 832). Gabain sözcüğün *sın* veya *sin* şeklinde okunabileceğini belirtmiş ve sözcüğe “vücudun azaları” anlamını vermiştir (Gabain, 1988: 293). Ayrıca Gabain *sin* sözcüğünün Çince (siên) olabileceğini belirtir ve sözcüğe “türbe” anlamını da verir (Gabain, 1988: 294). Tekin *sin* sözcüğüne “mezar” anlamını verir ve sözcüğün Çince olduğunu belirtir (Tekin, 2003: 252). Aydın *sin* sözcüğüne “mezar, kabir” anlamını verir. Aydın’a göre *sin* sözcüğü Karı Çor Tegin (Xi’an) yazıtında art ünlülü yazılmıştır. Bundan dolayı Aydın, Tariat yazıtında tanıklanan *sin* sözcüğünün aslında doğru biçiminin *sın* olması gerektiğini ifade etmektedir (Aydın, 2013: 163).

Kutadgu Bilig’de *sın* kelimesi “boy bos, kılık” anlamlarında, Kutadgu Bilig’de *sınıç* kelimesi ise “insanın dış görünüşüne bakarak o insanın karakterini söyleyebilen uzman kişi” anlamında kullanılmıştır (Arat, 1979: 396).

Divanu Lügati’t-Türk’e baktığımızda kelimenin anlamıyla ilgili şu sonuç ortaya çıkmaktadır: çın: doğru, güvenilir, doğruluk. çınla-: gerçek olduğunu tasdik etmek, doğrulamak. *sın*: uzunluk ve boy bos. *sına-*: sınamak, denemek. *sin*: sinek vızıltısı, kulak çınlaması (Ercilasun, Akkoyunlu, 2015). Bu son anlam ile kelimenin yansıma bir sözcük olduğu düşünülebilir.

Nogayca-Rusça sözlükte şınşı kelimesi “batıl inanışları çok olan insan; casus ispiyoncu” anlamlarına gelmektedir (Baskakova, 1968: 321). K. K. Yudahin’in Kırgızca-Rusça sözlüğünde *sınışı* şeklinde geçen kelimenin hangi anlamları karşıladığı verilmiştir. Buna göre kelime kökü olan *sın+*: deneme, sınama; eleştiri, tenkit; kendi kendini tenkit; dikkatle incelemek anlamlarını karşılamaktadır. *Sınıç* kelimesi ise tenkit eden, edebiyat tenkitçisi; atların kalite-

lerini ve özelliklerini tahmin edebilen kişi anlamlarına gelmektedir (1985'ten aktaran Temur, 2014: 25).

Kazan Tatarcasında çinçi olarak görülen kelimenin kökü çın+ dır ve hakiki, gerçek, doğru; gerçeklik; yapma olmayan; ideal olan anlamlarına gelmektedir. Çinçi hakikatleri söyleyen kişi; çınla- ise sesini duyurmak anlamlarına gelmektedir. Kırım Tatarcasında da kelime yine çın ve çınla- şeklinde kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesinde *sınçı* “atların yaşını ve diğer özelliklerini iyi bilen kişi” olarak geçmektedir (1981'den aktaran Temur, 2014: 26). Söz konusu kelime Altay Türkçesinde şinçüçi şeklinde geçmektedir. Saha Türkçesinde çinçi şeklinde kullanılan kelime “elle yoklama, elle yoklayarak tetkik etme, etrafıca araştırma, inceleme, işaret, meçhuliyetin alameti” anlamlarına gelmektedir. Çinçi isim gövdesi *-hit* isimden isim yapma ekini alarak çinçihit kelimesini oluşturmuştur. Kelime “istikbali kestirebilen adam, kâhin” anlamlarını karşılamaktadır. (1945'ten aktaran Temur, 2014: 27).

Görüldüğü üzere Türk dünyasının birçok yerinde şın ve şınşı kavramı “doğru, gerçek, gerçekleri söyleyen, münekkit, kâhin, insanlar ve hayvanların özelliklerine göre kalitesini ön görebilen, ses çıkartan kişi” anlamlarında kullanılmıştır. Bunları birleştirdiğimizde genel olarak şınşı kelimesinin, birincisi kulağa hoş gelen beyitlerle insanlara seslenen ve ikincisi çeşitli konularda gelecekte oluşabilecek özelliklerle ilgili insanlara doğruları söylemeye çalışan kişi olmak üzere iki boyutu vardır.

Köprülü, Türklerin İslâmiyetten önceki devirlerde, dini inançları gereği yaptıkları merasimlerde halk şairlerinin de bulunduğunu ve bunların toplumda önemli bir mevkide olduklarını belirterek İslâm dinine girdikten sonra da bu halk şairlerinin halk arasında çeşitli görevlerde eski gelenekleri devam ettirdiklerini belirtir (Köprülü, 1989: 159-161). İslâmiyetten önceki halk şairlerinin dînî fonksiyonları zamanla mutasavvıflara isnat olunmuştur. Türk halk şairlerinin içtimaî iş bölümü neticesinde yavaş yavaş görev alanları daralmış; şairlik, büyücülük, münecimlik ve ruhanîk birbirlerinden ayrılmıştır (Azar, 2007: 123). Türklerin İslâmiyeti kabul etmesi ve halk ozanlarının dînî işlevselliklerinin mutasavvıflara geçmesiyle şınşı kelimesi zamanla “kulağa hoş gelen beyitlerle insanlara seslenen kişi” anlamını karşılar olmuştur.

II. Şınşılık geleneği ve şınşılardan özellikleri

Yaptığımız derlemelere göre Nogaylar iki çeşit şın söylerler. Birinci şınlar, halkın içinden çıkmış ozanların belli bir seyirci önünde atışmak amacıyla söyledikleridir. Bu şınları söyleyenlere halk arasında şınşı denir. İkinci şınlar ise evlenme çağına gelmiş erkekler ile kızların kendi aralarında karşılıklı söyledikleri şınlardır. Bunları dile getirerek sürdürmeye şınşılık *geleneği* denir.

Nogay Türklerinde, eğlenmek amacıyla herkes şın söyleyebilir. Fakat her şın söyleyene şınşı denilmez. Çünkü bunun için kişinin bazı özellikleri taşıması gerekir. Öncelikle şınşı kişinin çevresine göre daha bilgili, güngörmüş ve dolayısıyla toplumda sözüne itibar edilir kişi olması gerekir. Zira çevredeki kişilerin önemli bir işi olduğunda mutlaka konuyla ilgili şınşılardan fikirleri alınır. Örneğin, bir kişinin evlenmek maksadıyla kızı istendiğinde kızın babası veya kız istemeye gitmeden önce damadın babası mutlaka, o bölgede değer gören bir şınşıya danışır ve onun öngörülerini dinlenir. Şınşılardan bu özellikleri hayvan yetiştirilmesinde

de çok önemsenir. Şınsılar, hayvanlar henüz küçükken ileride iyi veya kötü yönleriyle nasıl bir hayvan olacakları hakkında öngörülerde bulunurlar. Özellikle atlar arasından her yönüyle kaliteli atları seçebilmek çok becerikli şınsıların işidir. Çok eskiden çocukların bazı özelliklerine bakarak gelecekleriyle ilgili öngörülerde bulunan şınsılar da olmuştur (Kızıldağ, 2016).

Nogay Türklerine ait olan Mamay Destanı'nın kahramanlarından biri olan "Asan Abız" tipik bir şınsı özellikleri taşımaktadır. Aşım Sıkaliyev'in derlediği destana göre, Musa Bey isminde İdil'de rahat bir hayat sürdüren yaşlı bir adam vardır. Bu adamın, yedisi bir eşten ve beşi başka bir eşten olmak üzere on iki oğlu vardır. Musa Bey önemli işlerini her zaman Asan Abız'a danışarak yapar. Musa Bey kendisi öldükten sonra gelecekte oğullarının nasıl karakterlerde kişiler olacağını öğrenmek ve birbirleriyle kavga etmelerini önlemek için onları Asan Abız'a imtihan ettirmek ister (Temur, 2014: 28). Bu durum destanda şöyle geçer:

"Dos men seni şakıruvımnıñ nedeni, balalardı saga sınıtayak bolaman. Nawlar össe kalay şıgayakken. ...Er kılığına köre, haysiyetine köre kadiy yaşayak. Nawlardıñ turuwu men vasiyetimdi aytp ketsem kerek."(Kalenderoğlu, 2010: 79).

Gece çocuklar uyuduktan sonra Asan Abız çocukların yatış şekillerini bir kâğıda çizer. Ertesi gün çocukların gelecekte iyi veya kötü yönleriyle nasıl insan olacaklarını Musa Bey'e söyler. Buna göre en akıllı çocuk Mamay olacaktır.

Şınsılar bazı özellikleriyle çok eski dönemlerde Türklerde bulunan kamlara benzerler. Temur'a göre, eski Türkler gelecekle ilgili iyi ve kötü haberleri kamlardan öğrenirlerdi. Onların tavsiyelerini almadan orduyu toplamaz ve savaşa gitmezlerdi. Kamlar doğan çocukların kaderleri hakkında da fikir verirlerdi. Hanlara kendisinden sonra ili yönetecek çocukların nasıl yönetecekleri konusunda hana bilgi verirlerdi (Temur, 2014: 27).

Şınsılar yine gelecekte haber verme ve çevresi tarafından sözüne itibar edilme yönleriyle, Türk edebiyatında büyük öneme sahip olan, Dede Korkut Kitabı'ndaki Korkut Ata'ya benzerler. Dede Korkut Kitabı'nın giriş kısmında Korkut Ata ile ilgili geçen şu ibareler düşüncemizi destekler niteliktedir:

"...Korkut Ata derler, bir er ortaya çıktı. O, Oğuz'un en bilge kişisiydi. Oğuz'un içinde ermiş olduğu bilinirdi. Ne derse olurdu. Gaipten türlü haber söylerdi..." (Ergin, 1969: 1).

Şınsıların bir diğer özellikleri de belagat sanatına hâkim olmalarıdır. Bir kişinin kendisini şınsı olarak ispat edebilmesi için toylar, hıdırellez şenlikleri veya köy meydanları gibi insanların toplandığı yerlerde şairlik kabiliyetini göstermesi gerekir. Bu gösteri genelde başka bir şınsıyla atışma şeklinde doğaçlama söylenen şınsılarla yapılır (Kızıldağ, 2016). Nogaylarda şınsıların atışma şeklinde dile getirilmesi ve buna benzer atışma örneklerinin Divanu Lûgati't-Türk'te de bulunması Türk boylarının ortak sözlü edebiyat geleneğine bağlı olduğunun ispatıdır.

III. Şınsıların şekil ve içerik özellikleri

Bu bölümde sunduğumuz bilgiler için Nogay köylerinde yaşayan yedi kaynak şahıstan toplam elli üç beyit şın derledik. Ancak bu şınsılardan bazıları farklı kaynak şahıslardan derlenen aynı şınsılardır. Bu çalışmamızda otuz sekiz farklı şın örneği bulunmaktadır.

Nogay Türklerinin sözlü edebiyatında büyük bir öneme sahip olan şınsıların nazım birimi beyittir. Ölçüsü ise genellikle on birli hece ölçüsüdür.

*Bismillah birdir Allah biz baslıyak,
Lakırdadı taslıyak şın baslıyak.*

Bismillah birdir Allah biz başlayalım,
Lakırdıyı bırakalım şına başlayalım.

*Şınlap şınşı tulman şınlasam koymam,
Sendeylerdi şınlatıp karap turmam.*

Şınşı değilim ama şın söylesem susmam
Senin gibileri söyleyip bakıp da durmam

Nadir de olsa on dörtlü hece ölçüsüyle söylenen şınlar da mevcuttur.

*Kara gız terekte kanadın caygan erекke,
Süygen gızım ene tayanıp turgan tirekke.*

Kara kız kanadını koymuş erik ağacına
Sevdiğim kız işte dayanıp duruyor direğe

*Ala tana aylangan argawulga baylangan,
Şekerdiñ gızları bargan bayına baylangan.*

Ala danam dolanmış karşıya bağlanmış
Şeker'in kızları kocasına bağlanmış

Şınlarda her beyit diğer beyitlerden farklı olarak kendi içinde kafiyelidir. Bu çok seslilik düzeniyle kulağa hoş gelen bir ahenk sağlanmış olur. Kafiye çeşitlerinin tamamı ile şın söylenebilir. Fakat genellikle tam kafiye kullanılır. Kafiyelerin yanında redifler de bulunabilir. Bazılarında ise kafiye olmadan sadece redifler bulunur.

*Segiz ögüz say saban saldım ızga,
Kelişektin aruwun degisbem gızga.*

Sekiz öküzü pullukla gönderdim tarlaya
Gelinin iyisini değişmem kendi kızına.

(-ga: redif, -ız: tam kafiye)

*Kısga ayaklı kız balam yarım cürek,
Atasınıñ üyüne kim bolgan tirek.*

Küçük kız çocuğum yarım yürek
Babasının (dedesi) evine kim olmuş direk.

(-rek: zengin kafiye)

*Terezeden karaysın köramaysın,
Carım okka şitlewük beramaysın.*

Pencereden bakıyorsun göremiyorsun
Yarım okka çekirdek veremiyorsun.

(-amaysın: redif, -r: yarım kafiye)

Şınlarda bazılarında ilk mısra doldurma dizedir. Asıl duygu ve düşüncenin verildiği ikinci dizeye hazırlık veya kafiye doldurma amacıyla söylenir. Anlam bakımından ikinci mısra ile pek bağlantılı değildir.

*Erteşekten tuwgan cıldızga men ay dedim
Erteşekten beri şınlayman sen kaydedin.*

Erkenden doğan yıldız ben ay dedim
Erkenden beri şınıyorum sen nerdeydin.

*Ündürükde bulamık, işinde semser kassık
Men senmen şınlamam awzun sasık.*

Mutfak dolabında bulamık içinde kaşık
Ben sana şın söylemem ağzın kokuyor.

*Kül töböden cıynadım curun murun
Men senmen şınlamam şoşka burun.*

Kül tepesinden biriktirdim deri parçası
Ben sana şın söylemem domuz burun .

Şınlarda bazılarında ise ilk dize doldurma dize olmayıp anlam bakımından ikinci mısra ile birbirini tamamlar. Bu şekilde olan şınlarda dizeler duygu ve düşünce açısından bir bütünlük arz eder.

*Ayttırayım atandan berse alayım,
Canın süygen cerlerge üy salayım.*

Seni babandan isteteyim verirse alayım
Canının istediği yerlere ev yaptırayım.

*Aksam bardım sizge çok edin üyde,
Cibek şalıñ ilüwlüdü üşküyde.*

Akşam gittim size ama sen yoktun evde
İpek şalın aslıydı iç odada.

Şınşılarnın izleyiciler önünde atışmak maksadıyla söyledikleri şınlar çoğunlukla hoş sözler ve iltifatlarla başlar. Daha sonra karışık şın söyleyen kişiyi yenebilmek için söylenen ve hiciv içeren şınlarla devam eder. Şınşılarnı izleyen topluluk çok eğlenir ve şınşılarnı ilgiyle dinler.

1.Şınşı: *Bismillah birdir Allah biz bashlyak,
Lakırdadı taslyak şına bashlyak.*

Bismillah birdir Allah biz başlayalım,
Lakırdıyı bırakalım şınlamaya başlayalım

2.Şınşı: *Şınla deniz şınlayık aşılayık
Aldınzka gul bolup şaşılayık.*

Şın söyleyin diyin söyleyelim açılalım
Sizin önünüze gül olup saçılalım

1.Şınşı: *Toru atımdı iyerlep saldım tüzge
Can yoldasım bolur dep keldim sizge.*

Doru atımı hazırlayıp düze koydum
Can yoldaşım olursun diye geldim size

2.Şınşı: *Kelgen bosan hoş keldin otur tizime
Bazı dalgın bolurman karama sözüme.*

Geldi isen hoş geldin otur dizime
Bazen dalgın olabilirim bakma sözüme

1. şınşı: *Şınlasam ah temirden pala etermen
Sendeylerge şınlasam alt etermen.*

Şınlasam ak demirden pala yaparım
Senin gibilere şın söylesem yenerim

2.şınşı: *Şınlasam şınşı tuvulman şınlap koymam
Sendeylerdi şınlatıp karap da kalmam.*

Şın söylesem şıncı değilim ki susmam
Senin gibileri şınlatıp bakıp da kalmam

1.şınşı: *Şakırsın koraz, atsin tan ayan bayan
Şınşı kenindi bileyim tanga tayan*

Çağırısın horoz doğsun güneş ayan beyan
Şıncı olduğunu bileyim sabaha kadar

2.şınşı: *Şın degeniñ netkeşiy kiseden şıgar,
Pehlivanlar küresse batırler cıgar.*

Şın dediğin nedir ki, cebimden çıkartırım
Pehlivanlar güreşseler, yiğit olanı yener.

Nogaylarda köyde evlenme çağına gelmiş erkekler, kızlara duygularını ifade etmek için şın söyleyebilirler. Kızlar ise olumlu veya olumsuz düşüncelerini şın aracılığıyla belirtebilirler.

Erkek: *Keşegımsın sen benim kerilgen ok day
Körünesin közüme elde cökday.*

Gelinimsin benim gerilmiş ok gibi
Görünyorsun bana başkasında yok gibi

Kız: *Üyündün aldına zerdalı ektim
Aşa suwga karamay zarındı şektim.*

Senin evinin önüne kayısı ektim
Aşa suya bakmadan derdini çektim.

Erkek: *Ayttırayım atandan seni berse alayım
Canın süygen cerlerge üy salayım.*

İsteyeyim babandan seni verirse alayım
Canının istediği yerlere ev koyayım

Kız: *Kök kögerşin bolayım konaklayım
Senin salgan üyündü men aklayım.*

Mavi güvercin olayım evine konuyum
Senin koyduğın evi ben aklayım

Erkek: *Eki közlü üy saldım bölüyekben
Awurup senin dertinden ölüyekben.*

İki gözlü ev yaptım böleceğim
Hastalanıp senin dertinden öleceğim

Kız: *Kıska ayaklı gız balam carım çürek
Atasının üyüne kim bolgan tirek.*

Küçük kız çocuğum yarım yürek
Babasının(dedesi) evine kim olmuş direk

Erkek: *Kaytarayım avleñe gaz kapayım
Könülde bar kolda çok napayım?*

Geri döndüreyim bahçene kaz koyayım
Gönülde var elde yok ne yapayım

Kız: *Heş bir malıñ çok bossa sal bir avle,
Bir de biz tilesek berir Mevla.*

Hiçbir malın yoksa yap bir bahçe
Bir de biz istersek verir Mevla

Erkek: *Enşe şette üyün bar tas kalawlı,
Baramayman üyünge it baylawlı.*

Kenarda evin var taş duvarlı
Gidemiyorum senin evine köpek bağlı

Kız: *Enşe şette üyüm bar kel de tokta,
Atına çüven bolayım kümüsten nokta.*

Kenarda evim var gel de dur
Atına yular olayım gümüştten nokta

Erkek: *Koy avledin işinde koyduñ ızı,
Kongurav sesli, dal pesli, bayduñ gızı.*

Koyun bahçesinin içinde koyunun izi
Güzel sesli, dal fesli zengin kıızı

Kız: *Sen üyüme kelgende koy soyarman,
Saluwlu tösek salkım üy bas koyarman.*

Sen evime gelince koyun keserim
Yaptığım yatağa baş koyarım

Erkek: *Şıbarala şıt şıba kus konganday,
Seni canım bek süydü dos bolganday.*

Çatıya kuş konduğu gibi
Seni çok sevdim dost gibi

Kız: *Enşeşette üyüm bar kele ketsen,
Şekerden şerbet eteyim işe ketsen.*

Kenarda evim var gelip gitsen
Şekerden şerbet yapıyım içip gitsen

Erkek: *Argawuldan aylangan ala tanam,
Beresege gız berse al diydi anam.*

Karşıdan dolanmış ala danam
Veresiyeye kız verirlerse al diyor anam

Kız: *Argawuldan aylangan ala tanam,
Beresege gız bolmaz çok diydi anañ.*

Karşıdan dolanmış ala danam
Veresiyeye kız olmaz, yok diyor anan

Erkek: *Koy awlediñ işinde koy kumalak,
Men nişanlımdı kördüm tıptımalak.*

Koyun bahçesinin içinde koyun birikintisi
Ben nişanlımı gördüm, yusuvarlak

Kız: *Kasık börek eteyim kasımdı gerip,
Kayınbiken bolayım sinnimdi berip.*

Kaşık börek yapıyım kaşımı gerip
Baldızın olayım bacımı verip

Erkek: *Segiz ögüz saysaban, tez kaytaman,
Tösü töbeli aruw gız saga aytaman.*

Sekiz öküzlü pullukla tez dönüyorum
Göğsü iri güzel kız sana söylüyorum

Kız: *Şıktım taw başga bay köründü,
Bittinkiy aklım dört bölündü.*

Çıktım dağ başına adam göründü
Azıcık aklım dörde bölündü.

Sonuç

Türk lehçelerinde şın sözcüğü doğru, gerçek, tenkit, ideal olan anlamlarını taşımaktadır. Şınşı sözcüğü ise gerçekleri söyleyen, insanlar ve hayvanların dış özelliklerine göre kalitesini ön görebilen, gelecek hakkında tahminlerde bulunan kişi ve ses çıkartan kişi anlamlarını taşımaktadır. Eski Türkçe metinlerde *şın*- “kırıl-” ve *şın* “mezar, kabir” anlamlarında kullanılan sözcüğün konumuz olan şın sözcüğü ile ilişkili olamayacağını düşünmekteyiz. Sözcüğün Kutadgu Bilig’de geçen boy bos, kılık anlamının; şınşılardan insanların ve hayvanların dış görünüşlerine göre tahminlerde bulunma anlamı ile ilişkili olabileceğini temkinli bir şekilde düşünmekteyiz.

Nogay Türklerinde şın, Türk Halk Edebiyatında âşıkların atışmalarda kullandıkları dizelere benzeyen fakat dörtlükler yerine beyitlerle söylenen, kendine özgü çeşitli şekilsel özellikleri bulunan ve belli bir gelenek içinde gelişen bir nazım şeklidir. Hecenin genellikle on birli ölçüsüyle ve az da olsa on dörtlü ölçüsüyle söylenirler. Birçok kafiyeye çeşidiyle şın söylendiği tanıklanmıştır. Beyitler genellikle kendi içinde kafiyelidirler. İlk beyitler bazen doldurma dize olarak kullanılır bazense dizeler anlam bütünlüğü içerisinde.

Amacına göre genel olarak şınlar, şınşılardan karşılıklı olarak birbirlerine şın söyleme maharetlerini göstermek amacıyla söyledikleri ve erkek ile kızların birbirlerine sevgilerini ifade etmek için söyledikleri olmak üzere ikiye ayrılabilir. Şın nazım türünü söyleyen şınşılardan geleceğe dair tahminlerde bulunabilme, bilgili olma, sözüne itibar edilme ve güzel söz söyleyebilme gibi özellikleri vardır.

Derleme yaptığımız Nogay Türklerinde şınşılık geleneği günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur. Artık bu gelenek, geçmişte şınşılardan söyledikleri beyitlerin çeşitli sohbet ortamlarında, toylarda ve şenliklerde söylenmesiyle yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu şınlar da yazıya aktarılmadığı için şahısların zihinlerinde zamanla kaybolmaktadır.

Şın ve şınşı kelimesinin diğer Türk lehçelerinde küçük ses değişiklikleriyle de olsa kullanılması Türk boylarının ortak sözlü edebiyat geleneğine bağlı olduğunu gösterir. Şınlar sosyal yaşantıda insanlar arasında birleştirici etkisinin bulunması, geleneklerin devam etmesi hususunda önemli rol oynaması, törelerin kökleşmesini sağlaması ve kültürel özelliklerin yansıtılmasına aracı olması yönüyle çok önemli bir kültür değeridir. Nogay Türkleri gibi nüfus sayısı bakımından gittikçe azalan bir topluluğun sözlü edebi ürünlerinin incelenmesi, o toplumun Türk dünyasında unutulmaması için oldukça önemlidir.

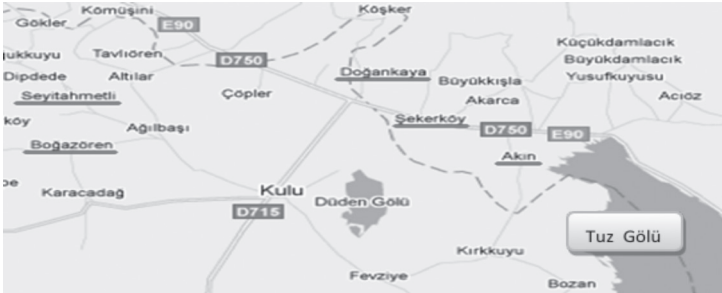
Kaynaklar

- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu bilig III (İndeks)*. (haz. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce). İstanbul: T.K.A.E.
- Aydın, E. (2013). Tariat ve Xi’an (Karı Çor Tegin) yazıtları ışığında şın ‘mezar’ sözcüğü üzerine. *Bellekten*, Ankara: 61-2, s.161-166.
- Azar, B. (2007). Sözlü kültür geleneği açısından Türk saz şiiri. *F. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ:17-2, s. 119-133.
- Baskakova, N. A. (1968). *Nogaysko – Russkiy Slovar*, Moskova.
- Clauson, S.G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford: Clarendon.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim.

- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin grameri*. (çev. M. Akalın). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Kalenderoğlu, İ. (2010). *Mamay Nogay Türklerinin kahramanlık destanı*. Ankara: Ena Grup.
- Kaşgarlı M., *Divanü lügati't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, (2015). haz. A.B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Köprülü, F. (1989). *Edebiyat araştırmaları I*. Ötüken, İstanbul.
- Mabrufaz, Z. B. (1981). *Özbek tilinin izahlı lügati*. C.II, Moskova; s. 53'ten aktaran, Temur, N. (2014). *Kırgız Türklerinde sınıçlık geleneği ve Kırgız sınıçıları*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mevduđi, M. S., (2004). *Tefhimu'l Kur'an meali*. Konya: Yediveren.
- Pekarskiy, E. K., (1945). *Yakut dili sözlüğü*. s. 221'den aktaran, Temur, N., (2014). *Kırgız Türklerinde sınıçlık geleneği ve Kırgız sınıçıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sıqaliyev, A. (1975). *Sınap qarap sırlasıp*, Çerkessk. s. 8'den aktaran: Akbaba, D. E., (2009), *Nogay Türkçesi grameri*, Ankara: Grafiker.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri*. (2. Baskı), İstanbul: Sanat.
- Temur, N. (2014). *Kırgız Türklerinde sınıçlık geleneği ve Kırgız sınıçıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yudahin, K. K. (1985). *Kırgızsko-Russkiy Slovar1-2*. Frunze; s. 180'den aktaran, Temur, N., (2014). *Kırgız Türklerinde sınıçlık geleneği ve Kırgız sınıçıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaynak Şahıslar

- Atılğan, Necmettin, dy: Dođankaya köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1945, ilkokul mezunu.
- Aytar, Nurettin, dy: Dođankaya köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt: 1939, okur-yazar.
- Benli, Hasan, dy: Seyitahmetli köyü/ Kulu/ Konya, dt: 1960, lisans mezunu.
- Çağdaş, Raziye, dy: Akin köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1937, okur-yazar.
- Dađtekin, Mehan, dy: Dođankaya köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, ilkokul mezunu.
- Göçer, Ayşe, dy: Akin köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1940, okur-yazar.
- Kızıldağ, Hamza, dy: Akin köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1960, ilkokul mezunu.
- Kutlu, Şevki, dy: Dođankaya köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt: 1927, ilkokul mezunu.
- Özdere, Necmettin, dy: Kırkkuyu köyü/ Kulu/ Konya, dt: 1955, ilkokul mezunu.
- Polat, Güley, dy: Akin köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1933, mezuniyeti yok.
- Şener, Şükrü, dy: Akin köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1932, okur-yazar.
- Yıldırım, Fatma, dy: Şeker köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, dt:1926, mezuniyeti yok.
- Yılmaz, Elmas, dy: Dođankaya köyü/ Şereflikoçhisar/ Ankara, mezuniyeti yok.

Şekil 1. Derleme yaptığımız Akin, Dođankaya ve Şeker köyleri Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine; Kırkkuyu, Seyitahmetli ve Boğazören köyleri ise Konya'nın Kulu ilçesine bağlıdır.